PEDAGOGIK AKMEOLOGIYA

xalqaro ilmiy-metodik jurnal

2(10)
2024

E-ISSN 2181-379-5
ISSN 2181-3787

ISSN 2181-3787
E-ISSN 2181-3795

"PEDAGOGIK AKMEOLOGIYA"
xalqaro ilmiy-metodik jurnal

«ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ АКМЕОЛОГИЯ»
международный научно-методический журнал

"PEDAGOGICAL ACMEOLOGY"
international scientific-methodical journal

№2(10) 2024

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi OAK Rayosatining 2023-yil 5-maydagi 337-qarori bilan **07.00.00 - tarix, 13.00.00 - pedagogika, 19.00.00 - psixologiya** fanlari bo'yicha dissertatsiya ishlari natijalari yuzasidan ilmiy maqolalar chop etilishi lozim bo'lgan zaruruiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

Jurnal haqida

Jurnalga O'zbekiston Respublikasi Prezidenti administratsiyasi huzuridagi axborot va ommabiy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan ommaviy axborot vositasi davlat ro'yxatidan o'tkazilganligi to'g'risida 1672 raqamli guvohnoma berilgan.

"Pedagogik akmeologiya" xalqaro ilmiy-metodik jurnali

"Pedagogik akmeologiya" xalqaro ilmiy-metodik jurnaliga taqdim etilgan ilmiy maqolalarga qo'yiladigan asosiy talablar falsafa doktori (PhD), fan doktori (DSc) dissertatsiyalarining asosiy ilmiy natijalarini xalqaro standartlar va O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzurida Oliy attestatsiya komissiyasi to'g'risidagi Nizom" talablari, shu jumladan elektron ilmiy-texnik jurnallarga qo'yiladigan talablar tizimi hisoblanadi.

«Педагогическая акмеология» международный научно-методический журнал

Основные требования к научным статьям, представляемым в международном научно-методическом журнале «*Педагогическая акмеология*» являются научные труды, рекомендованные для публикации основных научных результатов докторских (PhD), (DSc) диссертаций в соответствии с международными стандартами и «Положением о Высшей аттестационной комиссии» при Кабинете Министров Республики Узбекистан, в частности требования к электронным научно-техническим журналам.

About the magazine

"Pedagogical akmeology" international scientific-metodical journal

The main requirements for scientific articles submitted to the international scientific-metodical journal "*Pedagogical akmeology*" are scientific publications recommended for the publication of the main scientific results of doctoral (PhD), (DSc) dissertations in accordance with international standards and the "Regulation on the Higher Attestation Commission" Under the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan, including from templates in the system of requirements for electronic scientific and technical journals.

Muassislar: “Sadriddin Salim Buxoriy” MCHJ “Durdona” nashriyoti,
Buxoro davlat pedagogika instituti

Tahririyat manzili: Oʻzbekiston Respublikasi, Buxoro shahri Muhammad Iqbol koʻchasi, 11-uy
Web-sayt: www.paresearchjournal.uz
Bosh muharrir:
Hamroyev Alijon Roʻziqulovich, pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Bosh muharrir oʻrinbosari:
Husenova Aziza Sharipovna, pedagogika fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD)
Mas’ul kotib:
Bafayev Muhiddin Muhammadovich, psixologiya fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD), dotsent

TAHRIR HAY’ATI:
Muqimov Komil Muqimovich, Oʻzr FA akademigi, fizika-matematika fanlari doktori, professor
Xamidov Obidjon Xafizovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Adizov Baxtiyor Rahmonovich, pedagogika fanlari doktori, professor
Ibragimov Xolboy Ibragimovich, pedagogika fanlari doktori, professor
Abdullayeva Barno Sayfiddinovna, pedagogika fanlari doktori, professor
Yanakiyeva Yelka Kirilova, pedagogika fanlari doktori, professor (N. Rilski nomidagi Janubiy-Gʻarbiy Universitet, Bolgariya)
Madzigon Vasiliy Nikolayevich, akademik, pedagogika fanlari doktori, professor (Ukraina pedagogika fanlari milliy akademiyasi, Kiyev)
Maksimenko Sergey Dmitriyevich, psixologiya fanlari doktori, professor (Ukraina pedagogika fanlari milliy akademiyasi, Kiyev)
Chudakova Vera Petrovna, psixologiya fanlari nomzodi (Ukraina pedagogika fanlari milliy akademiyasi, Ukraina)
Kozubsov Igor Nikolayevich, pedagogika fanlari doktori, dotsent (Kiyev, Ukraina)
Mustafa Said Arslon, filologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Tadjixodjayev Zokirxoʻja Abdusattorovich, texnika fanlari doktori, professor
Toʻxsanov Qahramon Rahimboyevich, filologiya fanlari doktori, dotsent
Muhitdinova Xadicha Sobirovna, pedagogika fanlari doktori, professor
Niyozmetova Roza Hasanovna, pedagogika fanlari doktori, professor
Sobirova Maxbuba Yusupdjanovna, pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Oʻrayeva Darmonoy Saidaxmedovna, filologiya fanlari doktori, professor
Raximov Sharof Amonovich, fizika-matematika fanlari nomzodi, dotsent
Rasulov Toʻlqin Husenovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor
Hayitov Shodmon Axmadovich, tarix fanlari doktori, professor
Toʻrayev Halim Hojiyevich, tarix fanlari doktori, professor
Mahmudov Nosir Mahmudovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Boʻtaboyev Muhammadjon Toʻychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ibragimova Gulsanam Nematovna, pedagogika fanlari doktori, professor
Kadirov Xayot Sharipovich, pedagogika fanlari doktori, professor
Jalilova Saboxat Xalilovna, psixologiya fanlari nomzodi, dotsent
Atabayeva Nargis Batirovna, psixologiya fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD)
Muxtorov Erkin Mustafoyevich, psixologiya fanlari nomzodi, dotsent
Jumaniyozova Muhabbat Husenovna, filologiya fanlari nomzodi, dotsent
Farmonova Shabon Muhamadovna, pedagogika fanlari boʻyicha falsafa doktori(PhD)
Qoʻldoshev Rustambek Avezmurodovich, pedagogika fanlari boʻyicha falsafa doktori(PhD), dotsent
Abdullayev Mehriddin Junaydullayevich, pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Klichov Oybek Abdurasulovich, tarix fanlari doktori (DSc)
Qodirov Rashid Hamidovich, pedagogika fanlari nomzodi, professor
Toshtemirov Otabek Abidovich, pedagogika fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD)

MUNDARIJA

DOLZARB MAVZU 7

Soyib Saidovich Raupov. O‘qituvchilar sha’ni va qadr-qimmatining huquqiy kafolati 7

07.00.00 - TARIX 12

Haitov Jahongir Shodmonovich, Aslonov Axmadjon Gani o’g’li. O‘zbekiston Mustaqilligining Dastlabki Yillarida MDH davlatlari bilan hamkorlik aloqalari tarixidan 12
Mubinov Muhammadali Akobirovich. The first studies of the history of Central Asian khanates by English-speaking authors 16
Abdullayeva Dilfuza Abdujalilovna. Buxoro hukmdorlari yozgi saroyining ta’mirlanish tarixi 20
Erkinova Nilufar Mirshod qizi. Buyuk ipak yo‘lida so‘g‘dliklar faoliyati tarixiga doir masalalar..... 24

13.00.00-PEDAGOGIKA FANLARI 28

Sobirova Maxbuba Yusupdjanovna. Qadriyat – insonni rag‘batlantiruvchi kuch 28
N.R.Ashurov, Raxmonova Mavluda Suvon qizi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ijtimoiy kompetensiyalarni rivojlantirishning nazariy asoslari.. 32
Avliyaqulov Tolib Xolmurodovich. “Axloq” va “xulq” (axloqiylik) kategoriyalari o‘rtasidagi munosabat.. 36
Dilnoz Salimovna Ro‘ziyeva. Tibbiyot muhandisligi yo’nalishida ta’lim texnologiyalaridan foydalanish metodikasi.. 40
Sayfullayeva Gulhayo Ixtiyor qizi, Malikova Muhabbat Boyto‘ra qizi. Kredit-modul tizimining tamoyillari va vazifalari.. 45
Шоумаров Ғайрат Бахромович, Қодиров Умарали Дўстқобилович. Миллий гвардия тизимида психологик хизматнинг айрим жиҳатлари 49
Shoumarov G‘ayrat Bahromovich, Qodirov Umarali Do‘stqobilovich. Milliy gvardiya tizimida psixologik xizmatning ayrim jihatlari 53
Saloxitdinova Navro‘za Murodulla qizi. “Tabiiy fanlar” darslarida steam ta’limini joriy qilish.... 56
Eshchanova Gavhar Otajonovna, Abdullayeva Sanobar Ibadullayevna. Boshlang‘ich sinf o‘qish va matematika darslarida interfaol usullardan foydalanishga kompetensiyaviy yondashuv.............. 61
Qurbonov Maqsudali Sobirali o‘g‘li. Optika bo‘limi bo‘yicha laboratoriya eksperementlarinning hozirgi holatini tahlil qilish 64
Zaripova Gulbahor Kamilovna. The importance of the class teacher in the education of schoolchildren as perfect personalities.. 69
To‘xtasin Rajabov Ibodovich. Musiqa darsida o‘zbek xalq folklor turkimiga kiruvchi buxoro bolalar folklor qo‘shiqlarini o‘rgatish dolzarb metodik muammo sifatida 78
Nigmatova Mavjuda Maxmudovna. Oilada tolerantlikni shakllantirish yo‘llari........................... 83
Abdumannatov Abdumajit Matayevich. Alisher Navoiy ma’naviy merosining yoshlar tarbiyasidagi o‘rni.. 87
Abdrimov Inoyatbek Axmedovich, Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari kreativ fikrlashini rivojlantirishning pedagogik va metodik asoslari 91
Hakimova Nargiza Supxonovna. Boshlang‘ich sinf tarbiya darslarida o‘quvchilarning ijtimoiy kompetensiyalarini shakllantirish yo‘llari 96
Sidiqova Dilora Shavkatovna. Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi talabalarning mutaxassislik fanlaridan kasbiy kompetentligini takomillashtirishning metodik imkoniyatlari 100
Mamadjanova Nozimaxon Azimxodjayevna. O‘quvchilarda kommunikativlikni rivojlantirishda didaktik o‘yinlar 105
Temirova Matluba Karim qizi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida estetik tarbiyani rivojlantirishda sharq mutafakkirlari ma’naviy merosining o‘rni.. 109

Muxtor Qayumovich Ro‘ziyev. 5-sinf rus tili darsida “otlarning ko‘pligi” mavzusini ta’lim jarayoni davriga mos dars o‘tish texnologiyasi 116
Zikiryaeva Manzura Mavlonovna. Oliy ta’lim muassasasi talabalarida pedagogik-psixologik kreativlik jarayonlarni tasvirlash va rivojlantirish metodlari 118
Xaitov Abdukosim Abdulakim o‘g‘li. Bo‘lajak o‘qituvchilarda akmeologik pozitsiyani rivojlantirish mazmuni 123
Mirzayeva Dilfuza Shavkatovna. Maktabgacha ta’limda tayyorlov guruhi bolalari ijodkorligini rivojlantirishda art pedagogikasi vositasidan foydalanishning pedagogik – psixologik imkoniyatlari 126
Sadulloyeva Mahfuza Gaybulloyevna. Continuous teaching program practices for primary school teachers 131
Hakimov Abbosxon Oribjon o‘g‘li. Tayyorlov guruhi tarbiyalanuvchilarida o‘qish savodxonligini rivojlantiruvchi ta‘lim muhitining o‘ziga xos xususiyatlari 133
Madaminova Shaxodat Shomurotovna. Boshlang‘ich sinf darslarini didaktik o‘yinli ta’lim texnologiyalari asosida tashkil qilishning nazariy - metodik asoslari 139
Babayeva Maxfuza Abduvaitovna. Ta’limda fanlararo aliqadorlikni amalga oshirishning o‘ziga xos pedagogik shartlari 144
Fayzullayeva Mohinur Nodirjon qizi. So‘z turkumlarining sintaktik xususiyatlariga oid tadqiqotlar tavsifi 149
Uralova Muxabbat Sanjar qizi. Integrativ yondashuvning mazmun-mohiyati va bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining ijodiy-metodik kompetentligini rivojlantirishdagi imkoniyatlari 154
Xalloqova Oygul Olimovna. Zamonaviy o‘qitish metodlari va uni o‘quv jarayonida qo‘llash 158
Majitov Shuxrat Murtazoyevich. Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida musiqa tarbiyasi 162
Салихов Шохрух Мансурович. Основные проблемы использования инновационных технологий и цифровизации в подготовке будущих учителей физической культуры 165
Мэлс Аслиддинович Жунайдуллаев. Общая физическая подготовка студентов военного образования профессионально-практическая значимость процесса обучения 170
Ражабов Азамат Шарифович. Формирование креативной компетенции педагогов 174
Saidova Yulduz Zamon qizi. Bo‘lajak o‘qituvchilarni ma’naviy tarbiyalash ijtimoiy zarurat sifatida 179
Раджабова Гузал Зарифовна. Комплексное воздействие фольклора на формирование личности ребенка 183
Yakupbayev Alisher Alimbayevich. Erkin kurashchilarda trenirovka mashg‘ulotlarini rejalashtirishning o‘ziga xos xususiyatlari 187
G‘ayrat Muhammedovich Salimov. Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida harakat faolligining turli shakllaridan foydalanish 191
Кучимов Маъруф Кучимович. Повышение качества обучения студентов вуза методом внедрения экспертной оценки компетенций 197
Habibullayev Ubaydulloxon. Jismoniy tarbiya o‘qituvchisining individual-psixologik xususiyatlarini rivojlantirish 202
X.Y.Mirzakarimov. Akademik litsey o‘quvchilarida yoshlarni harbiy vatanparvarlik ruhida tarbiyalash tizimini takomillashtirishning didaktik imkoniyatlari 206
Qarshiyeva Iroda Baxtiyarovna. Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida inklyuziv ta’limni tashkil etish 212
Mustafoyev O‘tkirjon Rustamovich. Maktab fizika darslarida o‘quvchilar faolligini oshirishda sun’iy intellektning o‘rni 218
Ibragimov Alisher Karomatovich. Yengil atletikachilarning tayyorgarlik darajasini aniqlash dinamikasi 222
Sohib Teshayevich Ne’matov. Talabalar sport tayyorgarligini tashkil qilish metodik muammo ... 226
Rahmatova Maftuna To‘yevna. Shaxs kamolotida musiqaning ahamiyati 229

19.00.00 - PSIXOLOGIYA FANLARI 235

Ro‘ziqulov Faxriddin Rasulovich. Notinch oilalarga psixologik xizmat ko‘rsatishning o‘ziga xos xususiyatlari 235
Elov Ziyodullo Sattorovich, Mamatov O‘tkir Baxtiyorovich. Talaba shaxsida bilish faoliyatiga motivlashtirishning psixologik va pedagogik asoslari 239
Ostanov Shuhrat Sharifovich. Innovatsion rivojlanish jarayonida o‘smirlarda destruktiv xulq-atvor shakllanishining ijtimoiy psixologik xususiyatlari.. 243
Рустамов Шавкат Шухратович. Психологические технологии развития инновационной социальной компетентности у учащихся.. 247
Reymbayeva Roza Saparbayevna, Koshanov Dao‘letbay Erejepovich, Ernazarova Raya Allanazarovna, Konirbayev Dastan Mirzabay o‘g‘li, Allambergenova Laura Turganbay qizi. Sportchilarning ovqatlanish me’yorlari va ularning organizmining o‘sib rivojlanishiga ta’siri 251
Ashrapov Nodirbek Namoz o‘g‘li. O‘spirinlarda kognitiv faollikni rivojlantirish xususiyatlari ... 255
Kalkonova Lutfiya Yusufovna. Maktabgacha yoshdagi bolalarning xotirasi shakllanishida zaruriy vositalar va mashqlar.. 259
Нарзиева Шахноза Рустамовна. Процесс эмпатии в человеке и его социально-психологическая природа.. 263
Сатторов Миршод Эркинович. Определение предсоревновательного психологического состояния студентов-борцов 266
Raxmanova Dilnoza Farmanovna. Voyaga yetmaganlar masalalari bo‘yicha inspektor-psixologlar kasbiy kompetentligi namoyon etilishining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari 269
Toqboyeva Dilshoda Zayniyevna. O‘smirlar xulqidagi nuqsonlarni korreksiyalashning pedagogik-psixologik asoslari.. 275
Ramazonov Zuxriddin. Kursantlarda irodaviy sifatlarni namoyon bo‘lishining psixologik xususiyatlari 279
Arzimbetov Tileubergen Tilepbergenov. Sportchilarning maxsus psixologik tayyorgarligini ta’minlashda psixologik xizmatning ahamiyati.. 283

Ostanov Shuhrat Sharifovich
Buxoro davlat universiteti
psixologiya va sotsiologiya
kafedrasi dotsenti
psixologiya fanlari boʻyicha
falsafa doktori (PhD)

INNOVATSION RIVOJLANISH JARAYONIDA Oʻ'SMIRLARDA DESTRUKTIV XULQ-ATVOR SHAKLLANISHINING IJTIMOIY PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Annotatsiya. *Mazkur maqolada innovatsion rivojlanish jarayonida oʻsmirlarda destruktiv xulq-atvor shakllanishining ijtimoiy psixologik xususiyatlari hamda oʻsmir va oʻspirinlar destruktiv xulq-atvori psixokorreksiyasi yoritib berilgan. Bundan tashqari oʻsmir va oʻspirinlarda destruktiv xulq-atvorning yoshga bogʻliq jihatlari, oʻsmir va oʻspirinlarda destruktiv xulq-atvorning jins tafovutlarini oʻrganilgan. Shuningdek globallashuv davrida oʻsmirlarda turli xildagi psixologik buzilishlarni oldini olish borasida psixolog olimlarning qarashlari va tavsiyalari oʻrganilgan.*

Kalit soʻzlar: *antimanipulyativ, assertiv xulq, voyaga etmaganlik, deviant, destruktiv, konstruktiv, determinizm, innovatsiya, ijtimoiy psixologik xususiyatlar, qobiliyat, tafakkur, intelekt.*

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ДЕСТРУКТИВНОГО ПОВЕДЕНИЯ У ПОДРОСТКОВ В ПРОЦЕССЕ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ

Аннотация. *В данной статье освещены социально-психологические особенности формирования деструктивного поведения у подростков в процессе инновационного развития, а также психокоррекция деструктивного поведения подростков и подростков. Кроме того, были изучены возрастные аспекты деструктивного поведения у подростков и подростков, гендерные различия деструктивного поведения у подростков и подростков. Также были изучены взгляды и рекомендации ученых-психологов по профилактике различных психологических расстройств у подростков в эпоху глобализации.*

Ключевые слова: *противоманипулятивное, ассертивное поведение, незрелость, девиантное, деструктивное, конструктивное, детерминизм, новаторство, социально-психологические характеристики, способности, мышление, интеллект.*

SOCIAL PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF THE FORMATION OF DESTRUCTIVE BEHAVIOR IN ADOLESCENTS IN THE PROCESS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT

Annotation. *This article highlights the social psychological characteristics of the formation of destructive behavior in adolescents in the process of innovative development and psychocorrection of destructive behavior in adolescents and adolescents. In addition Age-Related Aspects of destructive behavior in adolescents and adolescents, and gender differences in destructive behavior in adolescents and adolescents have been studied. Also in the era of globalization, the views and recommendations of psychologist scientists have been studied in relation to the Prevention of various psychological disorders in adolescents.*

Key words*: antimanipulative, assertive behavior, underage, deviant, destructive, constructive, determinism, innovation, social psychological characteristics, ability, thinking, intelect.*

Kirish. Jamiyatda insonlarning taqdiri va kelajagi albatta davlatning etakchi kuchlari boʻlgan yoshlar tarbiyasi bilan chambarchas bogʻliqdir. Mamlakatimizda yoshlarning intellektual va ijodiy salohiyatini mustahkamlash, ularning yurtimizda amalga oshirilayotgan islohotlarga daxldorligini oshirish borasida ulkan ishlar olib borilmoqda. Zero, chuqur bilim va koʻnikmalarga ega,

mamlakatning munosib kelajagi uchun mas'ul bo'la oladigan barkamol, maqsadga intiluvchan yoshlarni tarbiyalash bugungi kunning eng muhim vazifasi hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoev "Biz uchun o'z dolzarbligi va ahamiyatini hech qachon yo'qotmaydigan yana bir masala, bu-farzandlarimizni mustaqil fikrli, zamonaviy bilim va kasb-hunarlarni egallagan, mustahkam hayotiy pozitsiyaga ega, chinakam vatanparvar insonlar sifatida tarbiyalash vazifasidir. Ayniqsa, dunyoda diniy ekstremizm, terrorizm, giyohvandlik, odam savdosi, noqonuniy migratsiya , "ommaviy madaniyat" kabi yovuz xavf-xatarlar insoniyat boshiga og'ir kulfatlar solayotgan hozirgi murakkab bir davrda yoshlar tarbiyasi masalasi yanada muhim ahamiyat kasb etayotgani hech kimga sir emas" – deb ta'kidlagan.

O'zbekiston Respublikasining barqarorligiga, aniqrog'i uning ijtimoiy, ma'naviy yuksalishiga salbiy ta'sir ko'rsatayotgan destruktiv diniy, madaniy, ekstremistik va terroristik oqimlar, guruhlar faoliyatini nazariy-amaliy tahlil etib, destruktiv guruh, g'oya tushunchalarining genezisi, mohiyat va mazmuniga mavjud ilmiy nazariyalarga suyangan holda ta'rif berish, tasniflash, yoshlarning ushbu g'oyalar ta'siriga tushib qolmasligi uchun muayyan ijtimoiy-psixologik asosni yaratish hozirgi kunda psixologiya, pedagogika va umuman barcha ijtimoiy-gumanitar fanlar oldida turgan muhim vazifalardandir.

Mazkur masala, ya'ni yoshlarning destruktiv g'oyalar ta'siriga tushish muammosi alohida tadqiqot obyekti bo'lmagan. Shu nuqtayi nazardan hozirgi vaqtda destruktiv g'oyalar va guruhlarning vujudga kelish sabablari, faoliyat doirasi kengayishining ijtimoiy-psixologik tadqiqi dolzarb nazariy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar tahlili. Yoshlar o'rtasida sodir etilayotgan jinoyatchilik, giyohvandlik va alkogolizm kabi illatlarning kelib chiqishiga sabab bo'luvchi ijtimoiy-psixologik omillar va ularning oldini olish, shaxsda antimanipulyativ, assertiv xulqni shakllantirish borasida ilmiy tadqiqot ishlarini olib bordilar. E.Bern, D.Karnegi, E.Shostrom, A.Maslou, P.M. Granovskaya, F.V. Bassin, V.N.Myasihev, K.E.Igoshev, L.M.Zyubin, A.Buryak, Y.N.Volkov, Y.V.Zaika, B.T.Kondrashchenko, E.B.Melnikova kabi bir qator olimlar o'z tadqiqotlarida destruktiv guruhlar faoliyati natijasida yuzaga kelayotgan ijtimoiy-psixologik muammolarni tadqiq etishga harakat qilganlar. V.P.Sheynov, V.B.Shapar, I.Vagin, N.N.Kozlov, S.G.Kara-Murza, L.Mixaylov, V.Solomin, G.M.Andreeva, L.I.Bojovich, I.P.Bashkatov, B.T.Kondrashchenko, A.N.Leontev, N.D.Levitov, G'.B.Shoumarov, E.G'oziyev, V.M.Karimova, N.S.Safayev, B.M.Umarov, R.S.Samarov, Z.T.Nishonova, N.A.Sog'inov, T.Malikova, G.K.To'laganova, X.A.Qodirova, X.A.Ruhieva, Z.F.Kamaletdinova, E.Quljonov, N.Komilova, K.Farfiyeva, Sh.F.Mustafayeva kabi Rossiya va O'zbekiston psixolog olimlarining ta'kidlashlaricha, shaxs ongi, xulqi hamda faoliyati mazmunini ularni qurshab olgan muhit belgilaydi. Ularning fikriga ko'ra, kishi ongi, xulqi, xarakteri mikro va makro muhitdagi faoliyati orqali boshqariladi. Ijtimoiy muhitdagi nosog'lomlik esa kishi ongi va xulqida turli og'ishlarni keltirib chiqaradi. Shaxsni manipulyativ tarzda boshqarishda avvalo, ong faoliyatining o'rnini, mexanizm va qonuniyatlarini nazariy va amaliy talqin qilib, so'ng antimanipulyativ xulqni shakllantirish zarurdir.

Tahlil va amaliy natijalar. O'smirlik davriga kelib bola organizmi jadallik bilan va nomutanosib o'sadi. Bu o'sish ba'zan bolaning o'zini yomonroq his qilishga va ayrim fiziologik kasalliklarni kelib chiqarishga sabab bo'lishi mumkin. Bu holatlarning barchasi bolani tashvishga soladi va uning asabiylashiga olib keladi. O'zini katta bo'lib, o'zgarayotganini his qilgan o'smirda endi kattalar hayoti bilan yashash ehtiyoji yuzaga kela boshlaydi. O'smir o'zini kattalardek to'tishga, katta bo'lib qolganini ko'rsatishga xarakat qila boshlaydi. Juda ko'pgina o'smirlar bu davrda chekish hamda spirtli ichmliklarga qiziqib qoladilar. Katta odam chekuvchi, ichuvchi singari yangi rolda o'zini normal yaxshi his qilmagan o'smir juda qattiq tashvishga tushadi va undan krizis xolati yuzaga keladi. Shuningdek, bu krizis o'smirning ma'naviy o'sishi shuning psixikasidagi o'zgarishlar bilan xam bog'liqdir. Bu davrda bolaning ijtimoiy mavqei o'zgaradi o'zining yaqinlari, do'stlari, tengdoshlari bilan yangi munosobatlar yuzaga keladi. Lekin, eng katta o'zgarish uning ichki dunyosida yuzaga keladi. O'smirda aksariyat hollarda o'zidan qoniqmaslik holati kuzatiladi. O'zi haqidagi mavjud fiklarning bugun unda sodir bo'layotgan o'zgarishlarga to'g'ri kelmayotganligi o'smirni ikkinchi tomondan tashvishlantirib asabiylashishiga sabab bo'ladi. Bu esa, bolada o'zi haqida salbiy fikr va qo'rquvni yuzaga keltirishi mumkin. Ba'zi o'smirlarni nima uchun atrofdagilar, kattalar ko'pincha ota-onasiga qarshi chiqayotganini anglay olmayotganligi tashvishga soladi. Bu holat ham o'zlarining ichidan asabiylashishlariga sabab bo'ladi. Kattalarning bu davrdagi eng asosiy vazifalari o'smirning muammosini to'g'ri anglashi va erkin, to'g'ri yashashiga yordam berishidair.

Tashqi ta’sirlarga beriluvchanlik oʻsmirda shaxsiy fikrni yuzaga kelishiga sabab boʻladi, lekin bu shaxsiy fikr aksariyat hollarda asoslanmagan boʻladi. Shuning uchun ham ular ota - onalarning, atrofdagi kattalarning shuningdek, ustozlarning toʻgʻri yoʻlni koʻrsatishlariga qaramay oʻz fikrlarini oʻtkazishga xarakat qiladilar. Juda koʻp oʻsmirlar bu davrda chekish hamda spirtli ichimliklarga qiziqib qoladilar. Katta odam, shuningdek chekuvchi, ichuvchi singari yangi rolda oʻzini normal, qulay his qiladi. Bunday holatlarga tushgan oʻsmir juda tashvishga tushadi va unda krizis holati yuzaga keladi. Bu krizis oʻsmirning ma’naviy oʻsishi, shuningdek, psixikasidagi oʻzgarishlar bilan ham bogʻliqdir. Bu davrda bolaning ijtimoiy mavqei oʻzgaradi, oʻzining yaqinlari, doʻstlari, tengdoshlari bilan yangi munosabatlar yuzaga keladi. Lekin eng katta oʻzgarish uning ichki dunyosida yuzaga keladi.

Psixologik-pedagogik jihatdan destruktiv guruhlarga kirishga moyillik darajasi mavjud yoshlarni aniqlash, ular bilan tarbiyaviy ishlarni olib borishda hozirgi kunda amalga oshirilishi zarur boʻlgan vazifalar bir qanchadir. Masalaning yana bir dolzarb jihati shundan iboratki, xavfsizlikning asosiy sub’ektlaridan birini yoshlar shaxsi tashkil etadi. Ular shaxsining xavfsizligini ijtimoiy-psixologik jihatdan oʻrganilishi, xavfsizlikni ta’minlash borasida qanday ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, axborot-psixologik, madaniy, mafkuraviy ta’sirlarga e’tibor qaratish zarurligini belgilab olish uchun imkon yaratadi. Oʻz navbatida, bular mamlakatimizda qabul qilingan yoshlarga oid Davlat siyosati doirasida rejalashtiriladigan dasturiy tadbirlarni mazmunan boyitishga xizmat qiladi.

Oʻspirinlikda oʻz shaxsiy qislatlariga baqo berish kuchayadi. Oʻspirin ham oʻsmir singari oʻz qimmatini nimalarni qilishga arzishi va nimalarga qodir ekanligini benihoya bilgisi keladi. Oʻziga baqo berish 2 usulda boʻladi.

1. Kishi oʻzi qoʻlga kiritgan yutuqlari natijasi bilan baqolaydi. Masalan: Bola qiyin vaziyatda oʻzini yoʻqotmaydi yoki yosh bolani yongindan qutqazdi -"men qoʻrqoq emasman" deydi. Ma'lum qiyin topshiriqni bajardi. «Men obiliyatliman» - deydi. Ahloqqa oid bunday xatti – xarakatlar, oʻspirinning oʻz qat'iyligini sinashi hamdir.

2. Ijtimoiy taqqoslash, ya’ni oʻzi xaqidagi boshqa ishlarni fikrlarni solishtirishdan iboratdir. Masalan: oʻquvchilar tomonidan “mardlik” deb ma'qullangan xatti-xarakatni oʻqituvchi “qalbaki oʻrtoqlik” deb aytadi. Bunda bolalar oʻz xatti – xarakatlari toʻqsida oʻylab, bosh qotira boshlaydilar. Shaxsiy “men” obrazi, juda murakkabdir. Xatto kattalarning oʻzini anglashi qarama qarshiliklardan xoli emas. Oʻspirinlarda yanada kuchliroq boʻladi. Ba'zi oʻspirinlar oʻzini kuzatish uchun kundalik daftarlar tutadi. Bu xolat qizlarda ertaroq va koʻproq uchraydi. Bu qolat shunchaki oʻsishni bildirib qolmasdan, balki shaxsda moxiyat jixatidan tubdan boshqacha tarzda oʻz shaxsiyatining ma'naviy – ruxiy fazilatlarini, ijtimoiy turmush tarzi maqsad va vazifalarini anglash, ularni oqilona baqolash zaruratini aks ettiradi. Undagi oʻz – oʻzini anglash turmush, yashash, oʻqish, mehnat va sport faoliyatlari taqazsi bilan namoyon boʻladi. Oʻquv muassasa mikromuxitidagi odatlanmagan vaziyat, shaxslararo munosabatlar va muamala koʻlamining kengayishi oʻziga xos tipologik aqliy, axloqiy, irodaviy, xissiy xususiyatlarini oqilona baqolash, qoʻyilayotgan talablarga javob berish tariqasida yondashish oʻz - oʻzini anglashni jadallashtiradi. Oʻspirin oʻquvchilarining oʻz-oʻzini anglashga aloqador oʻziga xos xususiyatlari mavjud ular, dastavval oʻzlarining kuchli va zaif jixatlarini, yutuq va kamchiliklarini aniqroq baholash imkoniyatiga ega boʻladilar.

Xulosa. Xulosa qilib aytiladigan boʻlsa, psixologik jihatdan insonni har qanday (destruktiv yoki konstruktiv) faoliyatga yoʻllovchi motivlarga uning xavfsizlik, hurmat, tan olinish va nihoyat oʻz ijodiy salohiyatini roʻyobga chiqarishi, oʻzini oʻzi namoyon qilishi ehtiyojlari kiradi. Oʻsmirning oʻz taqdirini oʻzi belgilash va hayotdagi maqsadini aniqlash zarurati bilan bogʻliq. Bu intilish va ehtiyojlardan mahrum boʻlish yosh davrlari psixologiyasida me’yor doirasida koʻriladigan inqirozni, ayrim hollarda esa, psixiatriya sohasiga doir psixologik xulq-atvor koʻrinishlarini vujudga keltirishi mumkin. Shunday qilib, biz koʻrayotgan oʻsmirlik davriga fizik va psixik taraqqiyot darajasi va sur’atlarda ijtimoiy munosabatdagi anomal xulq-atvor koʻrinishlarini vujudga keltiruvchi ziddiyatlar bilan ifodalangan eng yuqori nomutanosiblik xos boʻlib, bu ma’suliyatli davr psixolog, sotsiolog va shifokorlar- psixiatr va psixogigienistlar tomonidan katta e’tibor talab qilishga loyiq.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat’iy tartib-intizom va shaxsan javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi boʻlishi kerak. – T.: Oʻzbekiston, 2017. – 104 b.
2. Abu Rayhon Beruniy. Tarayhalar (Javohirot kitobidan). – T.: Meros, 1991. – 47 6.

3. Лузина Л.М. Философически-антропологический подход в современной методологии воспитания. Дис. докт. пед. наук в виде научного доклада. – СПб., 2008. – 46 с.
4. Абульханова–Славская К. Стратегия жизни. – М.: Мысль, 1991.- 216 с.
5. Деркач А., Ситников А. Формирование и развитие профессионального мастерства руководящих кадров: социально–психологический тренинг и прикладные психотехнологии. – М.: РАУ, 1993.- 154 с.
6. Немов Р.С., Алтунин И.Р. Социальная психология. Учебное пособие. – СПб.: Питер, 2008. -432 с.
7. Хьюстон М. Введение в социальную психологию. Европейский подход: Учебник для студентов вузов / М. Хьюстон, И. Штрёбе; Пер. с анг. под ред. Проф. Т.Ю. Базарова [пер. с анг. Г.Ю. Любимова]. – М.: ЮНИТИ - ДАНА, 2004. - 622 с.
8. http://www.natlib.uz
9. http://ziyonet.uz
10. https://www.coursera.org
11. http://elearning.zn.uz